

بررسی حریم خصوصی از نگاه اندیشمندان غربی،

فقه و حقوق ایران

(تاریخ دریافت ۱۴۰۲/۰۹/۲۹، تاریخ تصویب ۱۴۰۲/۱۱/۱۸)

صیاد بی غم باروژ

چکیده

حریم خصوصی بخشی از زندگی هر فرد که در آن بازخواست و کیفر حقوقی نمی شود و دیگران بدون رضایت او حق ورود، کسب اطلاع و مداخله در آن را ندارند. افراد در حریم خصوصی خود استقلال در تصمیم گیری دارند. محدوده حریم خصوصی با توجه به نوع فرهنگ و حاکمیت جامعه، محدود یا گسترده خواهد شد. حریم خصوصی و شناخت مفهوم و محدوده آن برای افراد جامعه، یکی از مبانی اصلی حفظ حقوق افراد و مصون ماندن حریم آنان از تعرض می باشد. مبانی حریم خصوصی در حقوق عرفی با مبانی حریم خصوصی در حقوق اسلامی یکسان نیستند. لذا عدم ممنوعیت شرعی و قانونی نیز در تعیین قلمرو حریم خصوصی لحاظ شود. نظام های حقوقی باید تلقی بهتری از رابطه میان آزادی بیان، نقض حریم خصوصی و حقوق شهروندی داشته باشند. بر همین اساس شناخت ابعاد، قلمرو و موارد استثنای حریم خصوصی از منظر اندیشمندان غرب، حقوق موضوعه و فقه یکی از موارد مهم در راستای شناخت خلاها و چالش های این مقوله است که با رویکردی تحلیلی تطبیقی در این نوشتار بدان خواهیم پرداخت.

واژگان کلیدی: حریم خصوصی، اندیشمندان غرب، حریم شخصی، حقوق عرفی

مقدمه

حریم خصوصی، یکی از به روزترین مفاهیم حقوقی عصر حاضر و از بنیادی‌ترین و اساسی‌ترین حقوق بشری محسوب می‌شود و می‌توان گفت روزانه افراد بسیاری در نقاط مختلف جهان درگیر آن هستند و حریم خصوصی آنها به طرق مختلف نقض می‌شود. بر این اساس، حریم خصوصی عبارتست از قلمرو و محدوده‌ای از اعمال، رفتارها، اندیشه‌ها، ویژگی‌ها و خصوصیات شخص که به وسیله قانون و عرف تعیین شده و بنا به مقتضیات زمان و مکان قابل تغییر بوده و برای عموم آشکار نبوده و مختص به آن فرد بوده و در این محدوده از آزادی معقولانه‌ای برخوردار بوده و آنها را افشا نکرده و انسان نوعی و متعارف تمایل به افشاء آن ندارد و این حریم مصون از ورود، نگاه و نظارت دیگران و یا هرگونه تعرض است، چه به حکم قانون یا رضایت وی. لیکن مرزها و محتوای آنچه خصوصی قلمداد می‌شود در میان فرهنگ‌ها و اشخاص متفاوت است، اما محتوای اصلی آن‌ها مشترک هست. در سایه به رسمیت شناختن آزادی و اراده انسان و احترام به حریم خصوصی وی امکان شکوفایی استعدادهای انسان و مشارکت وی در امور فراهم می‌گردد و شناسایی حیطه خصوصی به عنوان یک حق برای افراد بشر، نقش مهم و مؤثری در ارتقاء و توسعه و حمایت از ارزش‌هایی چون آزادی، احساس امنیت و آرامش در اجتماع، سلامت روان، رشد و شکوفایی استعدادهای انسان دارد. اصل دخالت دولت به عنوان مظهر قدرت عمومی در حریم خصوصی افراد از مباحث چالش برانگیز حقوق شهروندی است. وظیفه اولیه دولت، حفظ حریم خصوصی افراد از تعرض دیگران است اما دولت گاهی خودش مجبور می‌شود وارد این حریم بشود. با اینکه اصل ورود دولت تحت شرایطی پذیرفته شده اما حدود دخالت آن همواره چالش برانگیز بوده است. بر همین اساس تلاش داریم در این نوشتار به بررسی قلمرو و مبانی حریم خصوصی اشخاص از منظر اندیشمندان غربی، فقها و حقوقدانان بپردازیم.

بخش اول: حریم خصوصی و اقسام آن

حریم خصوصی اصطلاحی است که در فقه سابقه نداشته و تعریف واحدی از سوی حقوقدانان برای آن ارائه نشده است. حریم خصوصی قلمروی از زندگی هر شخص است که آن شخص عرفاً یا با اعلان قبلی در چارچوب قانون، انتظار دارد تا دیگران بدون رضایت وی بدان وارد نشوند یا بر آن نگاه یا نظارت نکنند و یا به اطلاعات راجع به آن دسترسی نداشته یا در آن قلمرو، وی را مورد

تعرض قرار ندهند.^۱ به نظر می‌رسد عبارت "با اعلان قبلی در چارچوب قانون" اشاره به بعد شخصی در کنار بعد عرفی دارد. این تعریف عدم رضایت فرد را در دسترسی دیگران به امور مربوط به خود، یکی از عناصر اصلی "حریم خصوصی" به شمار آورده است. لذا با عنایت به نوظهور بودن این اصطلاح و خاستگاه غربی و روی کرد لیبرالیستی آن، تصریح بر عنصر "عدم رضایت شخص" قابل درک بوده به ویژه آن که در حقوق عرفی "حریم خصوصی" صرفاً بعنوان حق مطرح می‌شود. در فقه و حقوق نیز، این امور جنبه تکلیفی دارد و عدم رضایت شخص را باید بر همین اساس در کنار عدم رضایت شارع قرارداد.^۲

بند اول: مفهوم حریم خصوصی

حریم خصوصی از دو واژه حریم و خصوصی تشکیل شده است که معنای خصوصی بدیهی است. حریم از ریشه حرم در معنای چیزی که نباید بدان نزدیک شد، صیانت از حقوق آمده است.^۳ حریم خصوصی از حرمت در معنای منع است. در فرهنگ عمید نیز آنچه حرام شده و مس آن جایز نباشد در پیرامون و گرداگرد حریم خانه و عمارت، بعنوان حریم خصوصی توصیف شده است.^۴ با عنایت به اینکه واژه حریم خصوصی بک اصطلاح جدید و بدیهی در تعریف است، تعریف لغوی از آن در کتب لغت بیان نشده است. لکن آنچه حایز اهمیت است اینکه حریم خصوصی عینی ترین و پر کاربردترین حق برای هر شهروند شناخته می‌شود که هنوز صاحب نظران در ارائه تعریف واحد از آن به توافق نرسیده اند.^۵ دلیل این امر آن است که از یک سو حریم خصوصی یک واژه با وسعت معنایی وسیع است که این امر در زمان ها و مکان های متفاوت، نسبت به اشخاص مختلف متفاوت است. از سوی دیگر حریم خصوصی برگرفته از عادات

^۱ -انصاری، باقر (۱۳۸۶) حقوق حریم خصوصی، تهران، سمت، ص ۳۸

^۲ -جوان آراسته، حسین (۱۴۰۰) تاملی در حریم خصوصی و محدود ساختن امر به معروف و نهی از منکر در رسانه های علنی از منظر فقه و قانون، فقه و اصول، نشریه حکومت اسلامی، زمستان، شماره ۱۰۲، ص ۱۷۵

^۳ -فراهیدی، خلیل بن احمد (۱۴۰۹)، فقه سیاسی، تهران، انتشارات امیرکبیر، ۱۷۸

^۴ -عمید، حمید (۱۳۸۰) فرهنگ عمید، جلد اول، ذیل واژه حریم.

^۵ -کریمی نیا، محمد مهدی و دیگران (۱۴۰۰) واکاوی ارتباط حریم خصوصی اشخاص با امر به معروف و نهی از منکر، فصلنامه مطالعات و تحقیقات در علوم رفتاری، سال سوم، شماره ۸، پاییز، ص ۴۵

اجتماعی و اخلاق جوامع بشری است که با توجه به متفاوت بودن ارزشها، عادات و رسوم جوامع مختلف، متفاوت است. با این وجود عدم بیان تعریف صریح بیانگر آن نیست که حریم خصوصی مفهومی بی اهمیت است. شورای اروپا نیز در تعریف حریم خصوصی چنین بیان کرده است: "امور مربوط به زندگی خصوصی، خانوادگی و مسکن، تمامیت جسمی و روحی، آبرو، اعتبار و شهرت و حیثیت افراد..."^۱

بند دوم: انواع حریم خصوصی

حریم شخصی دارای حوزه‌ها و انواع مختلفی است و هر فرد، شرکت، فرهنگ یا کشور تعریف خاصی از حریم شخصی دارد که می‌تواند جنبه جسمی و روحی داشته باشد. شرایط جسمانی، بیماری‌های خاص و خاطرات مربوط به این جنبه می‌شوند. جنبه دیگری از حریم خصوصی روابط خانوادگی فرد را در برمی‌گیرد که تا حدودی گسترده‌تر بوده و روابط اجتماعی او را نیز تحت تاثیر قرار می‌دهد. در مقابل این مسائل، اطلاعاتی نیز وجود دارند که جنبه عمومی و اجتماعی بیشتری دارند برای مثال رشته‌ی تحصیلی، ملیت، تفریحات، شغل و مشخصات ظاهری افراد نیز بر اساس تشخیص فرد می‌توانند بخشی از حریم خصوصی او تلقی شوند. با توجه به توضیحات بالا می‌توان دریافت که حریم شخصی دسته‌بندی خاصی ندارد اما به دو دسته کلی تقسیم می‌شود در مهمترین تقسیم بندی حریم خصوصی را به دو دسته زیر تقسیم میکنند.

• حریم خصوصی جسمانی

حریم شخصی جسمانی را می‌توان به نوعی جلوگیری از وارد شدن فردی مزاحم به خلوت شخص تعریف نمود که سبب ایجاد حس ناامنی در فرد می‌شود. در برخی کشورها قوانینی جهت حفظ این نوع از حریم خصوصی وضع شده است. به عنوان مثال نوعی از این قوانین رعایت فاصله اشخاص با یکدیگر است که با نام فاصله‌ی شخصی (Personal Space) شناخته می‌شود، تصویر زیر نمونه‌ای از مرز فاصله‌ی شخصی انسان‌ها را نمایش می‌دهد. بر اساس این قوانین در مکان‌های عمومی هر شخص بنا بر فرهنگ عمومی آن کشور یک فاصله‌ی شخصی دارد که ورود

^۱ -خاکی، مینو (۱۳۹۷)، حریم خصوصی از منظر فقه، فصلنامه مطالعات علوم اجتماعی، دوره ۴، شماره ۲، ص ۷۰

به آن فاصله و نزدیک شدن بیشتر از میزان خاصی به شخص نقض حریم خصوصی وی محسوب شده و قابلیت شکایت و پیگیری از مراجع قضایی را دارد.

• حریم خصوصی اطلاعاتی

حریم شخصی اطلاعاتی همان حفاظت از داده‌هاست که شامل جمع‌آوری و نگهداری داده‌ها و اطلاعات دیجیتال یا غیردیجیتال داده‌ها می‌شود که می‌تواند شامل اسناد، مدارک شناسایی، فایل‌های دیجیتال شخصی، امضای دیجیتال، پست و غیره باشد. با توجه به پیشرفت تکنولوژی و انجام بیشتر امور در فضای اینترنت حفظ حریم شخصی دیجیتالی اهمیتی دو چندان پیدا می‌کند. چرا که حفظ امنیت در موارد غیر دیجیتال تا حدود زیادی قابل انجام است. در واقع، معیار و ضابطه حریم خصوصی، اشخاص هستند البته شرع، عرف و حقوق برخی از این حریم‌ها را مشخص نموده است. لذا حریم عمومی نیز به تبع قانون و شرع مشخص شده است. پس حریم عمومی فضای رفتاری اجتماع است که برای عموم مردم باید حریم امنی باشد. امنیت جانی، مالی، آبرویی، امنیتی، اخلاقی و ... جایگاه حریم عمومی در سلامت جامعه تعیین کننده است.^۱ و هر کجا که حریم شخص نباشد و مربوط به حکومت و عمومی مردم باشد، حریم عمومی است.^۲

بخش دوم: نظریه اندیشمندان غربی در خصوص حریم خصوصی

در دهه ۱۹۸۰ یکی از قضات دادگاه عالی ایالات متحده آمریکا به نام لویس براندیس^۳ در مقاله‌ای تحت عنوان "حق مصونیت حریم خصوصی" برای نخستین بار این مساله را بطور جدی مطرح ساخت و حریم خصوصی اشخاص را تحت عنوان حق افراد برای تنها بودن بیان نمود. از منظر وی، حریم خصوصی در زمره شکننده‌ترین حقوق است و موارد حمایت از آن باید در قانون اساسی مورد تصریح قرار گیرد. پس از این تعریف، در تعاریف دیگر، حریم خصوصی در معنای محرمانگی، یعنی حق پنهان ساختن برخی امور از دیگران، صحبت و نزدیکی، حق گمنام ماندن

^۱ - رکن آبادی، مرتضی (۱۳۹۶)، صیانت از حریم عمومی، خبرگذاری صدا و سیما، ص ۲

^۲ - کریمی نیا و همکاران، منبع پیشین، ص ۷۳

^۳ - شجاعی کاریزکی، مرضیه (۱۳۹۹) جایگاه حریم خصوصی افراد در حقوق مدنی و قوانین موضوعه ایران، نشریه دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، بهمن، سال سومف شماره ۳۳، ص ۱۰۹

و حمایت از کرامت انسانی بیان شد. در همین راستا کمیته انگلیسی کالکات با پوشش ابعاد مختلف حریم خصوصی چنین بیان می دارد که علی رغم اینکه هنوز تعریف مناسب و قانع کننده ای از حریم خصوصی بیان نشده است اما تعریف قانون ذیل قابل تعمق است: "حق افراد برای حمایت شدن در مقابل وارد شدن بدون اجازه به امور و زندگی افراد و خانواده هایشان، با ابزار مستقیم فیزیکی یا به وسیله نشر اطلاعات." "عده ای از حریم خصوصی به عنوان "حق نظارت بر افشای اطلاعات شخصی" می دانند و ریشه آن را بر گرفته از حقوق سابق دانسته که نشأت گرفته از حق مالکیت افراد و لزوم محترم شمردن آن است. در حالی که برخی از صاحب نظران از این حق به عنوان حق پنهان کردن حقایق زندگی شخصی از دیگران یاد کرده اند. ۲ از تعریف مذکور بدلیل اینکه فاقد مولفه های حقوقی است، ایراد گرفته شده است. لذا رفع این ایراد چنان است که حق حریم خصوصی را در مواردی از زندگی شهروندان بدانیم که از سوی سایرین غیر قابل تسخیر است. بنابراین برخی از صاحب نظران از آن بعنوان حق مصونیت و حق انسان نسبت به امور شخصی خود یاد کرده اند. لذا باید در توصیف این حق مولفه هایی همچون قلمرو این حق که ناظر به مسائلی است که صرفاً در حیطه موضوعات شخصی اشخاص است و ذی حق به هیچ عنوان تمایلی به افشای آن نداشته باشد. بنابراین، با غیر شخصی شدن این موضوعات و وجود ارتباط بین آنها و جامعه، دیگر نمیتوان از آن به عنوان یک حق اختصاصی یاد کرد؛ دوم، آن که افشا شدن بخشی از اطلاعات خصوصی افراد و نقض حریم شخصی آنها نمیتواند موجبی برای افشای بقیه اطلاعات و یا توزیع و انتشار مجدد بخش فاش نشده باشد. بنابراین، میتوان حق حریم خصوصی را به عنوان قلمرو اطلاعات کاملاً شخصی که ارتباطی با جامعه به طور عام ندارد تعریف نمود. بدیهی است این موضوعات ممکن است بر اساس قواعد و مقررات عمومی تابع شرایط خاصی بوده باشد و یا در صورت وجود شرایطی خاص در اختیار اشخاص دیگر قرار

^۱ -انصاری، باقرو نبی زاده، انسیه (۱۴۰۰) رفع تعارض حریم خصوصی و آزادی بیان در تولید و محتوای رسانه های جمعی،

مطالعات حقوق شهروندی، تیر، شماره ۲۱، ص ۱۷۹

^۲ -همان

گیرد، اما هیچ کدام نمی‌تواند دلیلی بر افشای عام این اسرار و مطالب باشد که در محدودهای کوچک تر افشای آن، ممنوعیت خاصی را در پی ندارد.^۱

بند اول: نظریه حقوق فطری

اصطلاح حقوق فطری در برابر حقوق وضع شده بکار می‌رود. حقوق موضوعه مجموعه قواعدی است که در زمان معین بر ملتی حکومت میکند و اجرای آن از طرف سازمانهای اجتماعی تضمین میشود، ولی حقوق فطری به قواعدی میگویند که برتر از اراده‌ی حکومت و غایت مطلوب انسان است و قانونگذار باید کوشش کند تا آنها را بیابد و راهنمای خود قرار دهد.^۲ شاید فلسفه‌ی چنین نامگذاری آن باشد که این دسته از حقوق همزاد و همراه همهی انسانها در همه‌ی زمانها و مکان بوده و به تعبیر کانت، صرف نظر از هر گونه تشریع و قانونگذاری، فطرت و ذات نوع بشر آن را مختص انسان میداند.

بند دوم: نظریه قرارداد اجتماعی

بنابر نظریه‌ی قرارداد اجتماعی، دولت محصول کوشش سنجیده‌ی انسان است و اقتدار خود را از رضایت مردمی میگیرد که در زمانهای دور تاریخی از راه قراری اجتماعی خود را به صورت هیأتی سیاسی سازمان دادند. دربارهی شرایط این قرار، هر یک از متفکران نظر متفاوتی دارند. به گمان برخی از آنان، این قرار تنها ایجادگر نهاد جامعهی مدنی بود؛ در حالی که برخی دیگر به عنوان یک قرار حکومتی که میان فرمانروایان و فرمانبرداران گذاشته شد به آن نگاه میکنند. عده‌ای عقیده دارند که طرفهای این قرار اجتماعی فقط افرادی بودند که در وضع طبیعی زندگی میکردند و فرمانروا طرف آن نبوده است. دیگران معتقدند که طرفهای آن از یک سو مردم و از سوی دیگر فرمانروا بودند. از آن جا که اصل وجود و همچنین اختیار حکومت برای مداخله در امور مربوط به شهروندان، امری خلاف اصل (اصل اولیه آزادی انسانها) بوده و مطابق تحلیلی که از چگونگی ایجاد حکومت گفته شد، امری استثنایی است، لذا در مقام تردید میان اختیار یا عدم اختیار حکومت در مداخله در امور شخصی شهروندان، اصل ممنوع بودن چنین عملی است، مگر آن که مقتضای قرارداد مفروض، توجیه کننده‌ی چنین مداخله‌ای

^۱ -خاکی، مینو (۱۳۹۷) حریم خصوصی از منظر فقه، مطالعات علوم اجتماعیتابستان، دوره چهارم، شماره ۲، ص ۶۸

^۲ -کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۵) فلسفه حقوق، جلد اول، تهران، سهامی انتشار، ص ۴۴

باشد. بنابراین، از دیدگاه تحلیلی صرف، مداخله حکومت در امور شخصی شهروندان نیازمند قانون است، نه این که منع او از چنین اقدامی احتیاج به قانون داشته باشد. هر چند اصل وجود حکومت، استثنایی بر آزادی اولیه انسانها و محدود کننده آن است، ولی خود علی الاصول، تضمین کننده بقا و بهره مندی قاعده مند در میان ایشان است. اولین وظیفه حکومت صیانت از حیات و آزادیهای بشر است. انسانها وجود چنین قدرت و سیادت را میپذیرند تا در مقابل، مطلوبهای ایشان مورد حمایت قرار گرفته و از دستبرد و تاراج مصون بماند. از جمله اموری که در این معامله و قرارداد اجتماعی نسبت به آن توافق میشود، لزوم حمایت و صیانت از حقوق و آزادیها و مطلوبهای اشخاص، توسط حکومت میباشد و این مابه ازای تحمل قدرت فرا فردی از سوی افرادی است که اولاً و بالذات آزاد و رها آفریده شدهاند. از مهمترین اموری که نوع بشر مطلوب خود میداند، رهایی از هر گونه تحت نظربودن و به عبارت عامیانهتر پاییده شدن و عدم مداخله دیگران در حوزه ی خصوصی حیات ایشان و بویژه منع سایرین از ورود بدون اجازه در منازل و اماکن متعلق به آنها، عدم اطلاع سایرین از مراسلات، دادهها و اطلاعات مربوط به اوست و حق محرمانه بودن این قبیل اطلاعات و حریم خصوصی او در این باب مورد تجاوز قرار نگیرد. حکومت نیز بنا بر توافق مفروض (قرارداد اجتماعی) وظیفهی صیانت از این مطلوب و خواستهی بشر را دارد.^۱

بخش سوم: قلمرو حریم خصوصی در قوانین موضوعه و فقه

انقلاب اسلامی پدیده منحصر به فرد قرن بیستم بوده و موجب تحول در تمام زمینه ها و عرصه های فکری و دینی شده است. امر به معروف و نهی از منکر و رابطه آن با حریم خصوصی افراد از مباحث مهم است. حریم خصوصی، محدوده ی زندگی شخصی هر فرد است که مایل نیست دیگران بدون اجازه ی وی به آن دسترسی داشته باشند. مهم ترین قلمرو و محدوده ی حریم خصوصی عبارت است از: منازل و اماکن خصوصی، جسم افراد، اطلاعات، ارتباطات و مانند آن. «حریم اشخاص» یا «حریم خصوصی» و یا «حق خلوت» از مباحث مهم و جدید حقوق محسوب می شود و تقریباً در ادبیات حقوقی و یا در قوانین بسیاری از کشورها مورد توجه قرار

^۱ - کریمی نیا و دیگران منبع پیشین، ص ۹۰

گرفته است. در تعارض بین رعایت «حریم خصوصی» با «منافع عمومی»، رعایت حریم خصوصی بااستثنا مواجه است. محدودیت‌ها و استثنای این اصل، توسط شارع و قانون‌گذار معین می‌شود. بین اصل رعایت حریم خصوصی افراد و امر به معروف و نهی از منکر تعارضی وجود ندارد.^۱ اساس این حریم، مبتنی بر حمایت از آزادی و استقلال فردی، حمایت از آبرو و حیثیت افراد و حمایت از نیازهای فطری انسان به مسائل شخصی و خصوصی است؛ توجه به حریم خصوصی یکی از اساسی‌ترین مصادیق حقوق بشر است که از توجه به شأن و منزلت انسانی و ارزش‌های مبتنی بر انواع آزادی‌ها نشأت گرفته است. حریم خصوصی نه تنها از آزادی و استقلال افراد در قبال هموعان خود و رسانه‌ها حمایت میکند، بلکه وسیله‌ای است برای دفاع از آزادی و امنیت فردی در برابر دولت. همچنین قلمرو حریم خصوصی به گونه‌ای است که افراد مایل نیستند دیگران بدون رضایت آنها به آن وارد شوند بنابراین احترام گذاشتن به حریم خصوصی افراد به منزله یکی از اصول اولیه شهروندی ضروری است. این حریم خصوصی‌ترین بخش زندگی افراد است که باید توسط سایرین نیز درک شده و مورد احترام قرار گیرد. هیچکس اجازه ورود به حریم خصوصی دیگران را ندارد و تعرض به آن، تخلف و قانون‌شکنی محسوب می‌شود. زیرا حریم خصوصی به عنوان یک حق واقعی است که نخست، حق افراد به آزادبودن از مداخله دیگران را در فعالیت‌هایشان تا جایی که این فعالیت‌ها آسیبی به دیگران نرساند می‌دهد. دوم؛ حق افراد در انتخاب داشتن مقداری اطلاعات در مورد خود که غیرقابل دسترسی برای دیگران است. از آنجایی که حق بر حریم خصوصی از زمره حقوق بنیادین بشر است در اسناد و اعلامیه‌ها و معاهدات مختلف بین‌المللی و نیز از منظر حقوق داخلی قانون اساسی، قانون مجازات اسلامی، قانون آیین دادرسی کیفری، قانون آزادی اطلاعات، قوانین و مقررات مربوط به ارتباطات پستی، تلفنی، و قانون مطبوعات، در زمره قوانین و مقرراتی هستند که گاه ضمنی و گاه صریحاً از برخی مصادیق حریم خصوصی، حمایت کرده‌اند که در ذیل بیان می‌کنیم.

^۱ - کریمی نیا، محمد مهدی و دیگران (۱۴۰۰) واکاوی ارتباط حریم خصوصی اشخاص با امر به معروف و نهی از منکر، مطالعات و تحقیقات در علوم رفتاری، پاییز، شماره ۸، ص ۶۵

بند اول: حریم خصوصی از منظر قوانین موضوعه ایران

مساله حفظ مصالح و امنیت نظام اسلامی از عناوین ثانویه ای است که به دخالت دستگاه های اطلاعاتی در حریم خصوصی افراد، مشروعیت می بخشد. هر چند این نقض باید به پشتوانه علم اجتماعی، در حد ضرورت و بدون افشای اسرار پنهانی افراد صورت گیرد. ادر نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران نیز اصول ۲۲، ۲۳ و ۲۵ قانون اساسی، حریم خصوصی افراد را به صورت غیرمستقیم مورد حمایت قرار داده و محرمانگی افراد جز در موارد استثنایی و قانونی غیرقابل تعرض اعلام شده است. بنابراین هم در اسناد بالادستی، همچون بند ۶ فرمان هشت ماده ای امام راحل (ره)، در فقه اسلامی، هم در حقوق موضوعه جمهوری اسلامی ایران، به ویژه اصل ۲۵ قانون اساسی و هم در اسناد حقوقی بین المللی به ویژه ماده ۱۷ میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی ملل متحد و همچنین تفسیر عمومی شماره ۱۶ کمیته حقوق بشر ملل متحد، اصل بر عدم تجسس و حفظ حریم خصوصی است که از زمره حقوق مدنی و سیاسی شهروندان تلقی میشود. سوی دیگر، اگرچه منع تجسس در امور شخصی و جواز و حتی لزوم تجسس در امور اجتماعی تحت شرایط خاص قانونی و فقهی مورد پذیرش قرار گرفته است، اما با توجه به عدم تصویب قانون واحد در ارتباط با حدود و ثغور تجسس در نظام اسلامی در رکن قانون گذار (مجلس شورای اسلامی - شورای نگهبان)، همیشه این بحث به ویژه از منظر امنیتی - نظامی در تشخیص موارد مجاز و غیرمجاز تجسس از منظر فقه حکومتی وجود داشته است و همین امر موجب شده است که به رغم تقریرات مختلف در باب تجسس، همواره این مسئله به عنوان یک امر راهبردی برای نظام اسلامی تلقی شود. ۲. ممنوعیت تفتیش و تجسس در زندگی خصوصی افراد تا جایی است که قوانین ما از جمله قانون اساسی، قانون مجازات اسلامی و قانون آیین دادرسی کیفری ضمن اعلام ممنوعیت تجسس، متجاوزین به حریم

^۱ - درگاهی، مهدی (۱۳۹۳) حدود اختیارات دستگاه های اطلاعاتی در ورود به حریم خصوصی افراد از منظر فقه امامیه، فقه اصول، نشریه فقه، زمستان، سال بیست و یکم، شماره ۴، ص ۷۷

^۲ - امیدی، سجادو دیگران (۱۴۰۰) تجسس از منظر فقه حکومتی با رویکرد امنیتی - حفاظتی، مطالعات بین رشته ای دانش راهبردی، بهار، شماره ۴۳، ص ۳۸۳

خصوصی افراد و حتی افرادی که بدون مجوز مبادرت به تفتیش و تجسس در زندگی خصوصی، اسناد، مکاتبات، نامه‌ها و مراسلات دیگران می‌کنند را مجرم و قابل مجازات دانسته است.

۱- قانون اساسی

اصل ۲۲ "حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است مگر در مواردی که قانون تجویز کند." اصل ۲۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مهمترین سند در مورد حریم خصوصی است که در عین موجز و کلی بودن آن به ابعاد مختلفی از حریم خصوصی توجه شده است مانند حریم خصوصی معنوی (حیثیت)، حریم خصوصی جسمانی (جان)، حریم خصوصی مکانی (مسکن و شغل). در این ماده قید شده است. اصل ۲۵ "بازرسی و نرساندن نامه‌ها، ضبط و فاش کردن مکالمات تلفنی، افشای مخابرات تلگرافی و تلکس، سانسور، عدم مخابره و نرساندن آنها، استراق سمع و هر گونه تجسس ممنوع است مگر به حکم قانون" این اصل هر گونه تجسس را ممنوع اعلام کرده است. با اینکه این مفهوم خاص میباشد، ولی از طریق آن میتوان بسیاری از مصادیق حریم خصوصی را در زمره اطلاق کلمه - تجسس - قلمداد کرد. این اصل مبنای حریم خصوصی ارتباطاتی میباشد که به جنبه‌های نوین ارتباطات و اطلاعات بویژه در زمینه ارتباطات اینترنتی قابل تسری است. این اصل به طور اختصاصی مدافع حریم خصوصی معنوی اشخاص میباشد. هر شخص برای خود دارای خلوتی است که دیگران را به آن راه نیست و این حریم و خلوت ممکن است در یک نامه خصوصی یا مکالمه تلفنی یا پیام کوتاه یا چت و گفتگو در فضای مجازی باشد. مخاطبین اصل ۲۵ قانون اساسی هم شهروندی وهم دولت می‌باشند مثلاً استراق سمع و افشای آن میتواند توسط شهروندان نیز صورت گیرد، اما سایر موارد مذکور در اصل ۲۵ جزو اموری است که اصولاً نقض آن‌ها فقط توسط دولت با امکاناتی که در اختیار دارد امکان پذیر است. اصل ۲۵ قانون اساسی یکی از اصول مهم جهت حفظ حریم خصوصی معنوی اشخاص در جهت تثبیت امنیت اجتماعی است که هر آن ممکن است توسط دولت نقض شود. اصل ۳۹ "هتک حرمت و حیثیت کسی که به حکم قانون دستگیر، بازداشت، زندانی یا تبعید شده، به هر صورت که باشد ممنوع و موجب مجازات است."

۲ - قانون مجازات اسلامی

ماده ۵۸۰: برابر ماده ۵۸۰ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵_هر یک از مستخدمان و مأموران قضایی یا غیرقضایی یا کسی که خدمت دولتی به او ارجاع شده باشد بدون ترتیب قانونی به منزل کسی و بدون اجازه و رضای صاحب منزل داخل شود به حبس از یک ماه تا یکسال محکوم خواهد شد.

ماده ۵۸۲ تعزیرات: در خصوص حق حریم خصوصی ارتباطاتی ماده ۵۸۲ ضمانت اجرای کیفری مناسب پیش بینی کرده است.

در ماده ۵۸۲ قانون مجازات اسلامی آمده است «هر یک از مستخدمین و مأمورین دولتی، مراسلات یا مخابرات یا مکالمات تلفنی اشخاص را در غیر مواردی که قانون اجازه داده حسب مورد مفتوح یا توقیف یا معدوم یا بازرسی یا ضبط یا استراق سمع نماید یا بدون اجازه صاحبان آنها مطالب آنها را افشاء نماید به حبس از یک سال تا سه سال و یا جزای نقدی از شش تا هجده میلیون ریال محکوم خواهد شد» ۳-قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حقوق شهروندی برابر بند ۶ ماده واحده «در جریان دستگیری و بازجویی با استطاع و تحقیق از ایدای افراد نظیر بستن چشم و سایر اعضا، تحقیر و استخفاف به آنان، اجتناب گردد» در بند ۸ ماده واحده که مبین یک استثنا بر حق حریم خصوصی یعنی مواردی که برای کشف یک جرم نقض حریم خصوصی لازم و ضروریست رعایت حدود تخطی از اصل حرمت حریم خصوصی را بیان میکند. بازرسی و معاینات محلی، جهت دستگیری متهمان فراری یا کشف آلات و ادوات جرم بر اساس مقررات قانونی و بدون مزاحمت و در کمال احتیاط انجام میشود و از تعرض نسبت به اسناد و مدارک و اشیائی که ارتباط به جرم نداشته و یا به متهم تعلق ندارد و افشای مضمون نامه‌ها و نوشته‌ها و عکس‌های فامیلی و فیلم‌های خانوادگی و ضبط بی مورد آنها خودداری گردد

۳-قانون آیین دادرسی کیفری

توجه به اصول کلی حقوق کیفری نظیر اصل براءت و حاکمیت آن و توجه به کرامت انسان‌ها و حرمت حریم خصوصی آنها از جمله علل اصلی تدوین آیین دادرسی کیفری است.

ماده ۴: اولین ماده از مواد قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ که به دفاع از حریم خصوصی افراد پرداخته است ماده ۴ می‌باشد. برابر ماده ۴ اصل، برائت است. هرگونه اقدام محدود کننده، سالب آزادی و ورود به حریم خصوصی اشخاص جز به حکم قانون و با رعایت مقررات و تحت نظارت مقام قضایی مجاز نیست و در هر صورت این اقدامات نباید به گونه‌های اعمال شود که به کرامت و حیثیت اشخاص آسیب وارد کند.

ماده ۱۵۰: ماده ۱۵۰ جواز کنترل تلفن افراد را محدودتر کرده و صرفاً در مواردی که کنترل تلفن مرتبط با امنیت کشور یا مرتبط با جرایم مجازات سلب حیات، حبس ابد، قطع عضو و جایات عمدی مستلزم یک سوم دیه یا بیشتر می‌باشد، مجاز دانسته است.

ماده ۱۵۲: در مورد حریم ارتباطی و مصونیت مکاتبات و مراسلات، ماده ۱۵۲ قانون آیین دادرسی کیفری نیز، بازرسی این موارد را مشروط به احراز ظن قوی به کشف جرم، آن هم توسط قاضی و تفتیش در حضور متهم دانسته است.

۳- فرمان هشت ماده‌ای بنیانگذار انقلاب اسلامی

فرمان هشت ماده‌ای حضرت امام خمینی (ره) در ۲۴ آذرماه ۱۳۶۱ به خاطر برخی گزارش‌هایی نقض حقوق شهروندان و حریم خصوصی توسط ارگان‌های دولتی و بخصوص قضایی و انتظامی صادر شد.

۴- ورود به مغازه‌ها، محل کار و منازل و ن اذن صاحب خانه برای جلب یا به نام کشف جرم ممنوع است.

۵- شنود تلفن، گوش دادن به نوار ضبط صوت دیگران به نام کشف جرم جایز نیست.

۶- تجسس از گناهان غیر و دنبال اسرار مردم بودن جایز نمی‌باشد. فاش ساختن اسرار مردم جرم و گناه است.

بند دوم: حریم خصوصی از منظر فقه

حرمت نقض حریم خصوصی در فقه امامیه، با وجود ریشه داشتن در منابع فقه، به صورت خاص، مدون و مستقل مورد توجه نبوده است و فقها عنوان خاصی در این خصوص تدوین نکرده اند، اما در بسیاری موارد و در ابواب مختلف فقهی به تناسب بحث، با عنایت به برخی از گزاره‌ها از

کتاب و سنت، به حمایت از مصادیق حریم خصوصی پرداخته اند. محتوای این گزاره ها بدین صورت است که گزاره هایی که در آنها از افراد خواسته شده است که در اسرار دیگران تجسس نکنند، این گزاره ها با واژه "لاتجسسوا" آمده است.^۱ در همین راستا یکی از گزاره های مهم و شفاف در این خصوص آیه ۱۲ سوره حجرات است.^۲ واژه تجسس در معنای تفحص از اموری است که مردم می خواهند پنهان بماند.^۳ حتی از اهل یک خانه نیز خواسته شده است که در ساعت های خاص برای ورود به اتاق پدر و مادر اجازه بگیرند.^۴ مفاد این آیه و روایات مرتبط با آن بر حرمت ورود به حریم خصوصی مکانی و جنسی اراد بدون اذن و اجازه دلالت دارد و از آنجا که این مطلب با جمله "تستانسوا" از ماده انس گرفته شده، اجازه باید کاملاً مودبانه و دوستانه و خالی از هر گونه خشونت باشد.^۵ در نهایت گزاره هایی که در آنها دفاع در برابر نقض حریم خصوصی افراد، مشروع شمرده شمرده است و خون متجاوز در صورت جراحت و تلف، هدر اعلام گردیده است.^۶ تجسس ممکن است با نیت فاسد چون هتک، پراکندن فحشا و آزدن مومنان و یا صرف آگاهی از احوال دیگران بدون قصدی عقلایی و یا با قصد و انگیزه ای سالم باشد. در مورد اخیر نیز ممکن است با غرض و هدفی لازم و ضروری مانند حفظ حکومت در قبال رخنه منافقان، پیشگیری از گسترش انواع فساد اجتماعی اخلاقی، ظاهری و مالی، برطرف کردن زمینه های گمراهی و انحراف، آگاهی از چگونگی کارکرد کارگزاران حکومت، با خبر شدن از وجود اختلاس و ارتشا، آگاهی از وضعیت نیروها و تجهیزات دشمن و ... یا با هدف راجح و با ارزش غیر لازم موافقت یافتن افراد صلاحیت دار برای اعطای مناصب شایسته آنها، آگاهی از دانش های روز،

^۱ - کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷)، الکافی، جلد دوم، دار الکتب الاسلامیه، تهران، چاپ چهارم، ص ۳۵۴

^۲ - یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ

^۳ - محقق اردبیلی، احمد بن محمد، بی تا، زبده البیان فی احکام القرآن، مکتبه الجعفریه لاحیا الآثار الجعفریه، تهران،

ص ۴۱۷

^۴ - صدوق، محمد بن علی بن بابویه (۱۴۰۳)، کتاب من لایحضره الفقیه، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین

حوزه علمیه قم، قم، ص ۱۶۳

^۵ - مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴) تفسیر نمونه، دارالکتب الاسلامیه، تهران، ص ۹۰

^۶ - محمد حسینی، عباس (۱۴۰۰) اهمیت تفتیش و بازرسی در دادرسی های کیفری با تأکید بر احترام به حریم خصوصی

اشخاص در اسناد بین المللی و حقوق داخلی ایران، نشریه مطالعه حقوق شهروندی، خرداد، شماره ۲۰، ص ۲۸۶

به دست آوردن میزان رضایت عمومی از نحوه اداره امور ف کشف نیازهای اجتماعی و ... باشد.^۱ همچنین گزاره هایی که در آنها از افراد خواسته شده است که بدون اجازه به خانه کسی وارد نشوند.^۲ اسلام به عنوان مکتبی جامع و کامل با در نظر گرفتن فریضه امر به معروف و نهی از منکر، در صدد است بزرگترین گام را در سلامت فرد و جامعه و نیز امنیت خاطر آنان بر دارد، اگر این فریضه به درستی اجرا گردد، به استثنای افرادی معدود آسایش و آرامش ویژه‌ای در جامعه برقرار خواهد شد، ولی اگر اجرای آن، حالت پلیسی به خود بگیرد و فضایی از رعب و وحشت و عدم امنیت بر افراد جامعه حاکم شود، خودش نوعی منکر خواهد بود. در اجرای فریضه مهم امر به معروف و نهی از منکر همواره باید توجه داشت که نباید به ضد خود تبدیل شود و آرامش روحی و روانی را از مردم سلب کند. قلمرو شرعی فریضه امر به معروف و نهی از منکر را از دو منظر می توان مورد بحث قرار داد که در ذیل بیان می شود.

• عدم مشروعیت تجسس و تعرض به حریم خصوصی با هدف امر به معروف

یا نهی از منکر

از آن جا که اقدام به امر و نهی، منوط به آگاهی از ترک معروف یا انجام منکر میباشد، آیا مؤمنان مجازند، این آگاهی را از طریق تجسس و یا ورود به حریم خصوصی دیگران به دست آورند؟ پاسخ این است که هر چند انگیزه کار مقدس باشد، نمیتوان از ابزار حرام که تجسس است، کمک گرفت. با این حال برای کسب اخبار و کشف برخی حقایق پنهان، در جایی که مصلحت تجسس و تفحص از حریم خصوصی افراد، از مفسده آن مهمتر باشد، قانون "لزوم تقدیم اهم بر مهم" جاری است. در تراحم میان حرام بودن تجسس و ورد به حریم خصوصی افراد و وجود مصلحت دیگر، معیار، "اهم بودن" دلیل است.^۳ لذا آنچه مهمتر است محقق می شود.^۴ تجسس، یافتن اطلاع از طریق غیر معمول است که طرف مقابل نمی خواهد آشکار گردد. با

^۱ - خرازی، سید محسن (۱۳۸۰) کاوشی در حکم فقهی تجسس، مجله فقه اهل بیت، شماره ۲۶، ص ۳۰

^۲ - نور، آیات ۲۷-۲۸

^۳ - مشکینی، علی (۱۴۱۳)، اصطلاحات الاصول، انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین، قم، ص ۸۷

^۴ - خویی، سید ابوالقاسم (۱۴۲۰)، اجودالتقریرات، تقریرات محقق نایینی، جلد چهارم، انتشارات مصطفوی، قم، ص ۲۷۸

بررسی منابع فقهی حکومتی شیعه در زمینه تجسس، (آیات، سنت معتبر عملیه معصومین و قواعد فقهی) این منابع به دودسته تقسیم می شوند. دسته اول که مبتنی بر دیدگاه حرمت انسان هستند بر حرمت و غیرمجاز بودن تجسس از مسلمانان دلالت می نمایند و دسته دوم که مبتنی بر قاعده مصلحت، قاعده اضطرار و قاعده حفظ نظام هستند بر پایه آیات و روایات و سیره عملی معصومین (ع) و قواعد فقهی بر جواز و برخی موارد بر لزوم تجسس دلالت می نمایند.^۱ تجسس و تفتیش در زندگی خصوصی اشخاص بر اساس شرع، عرف، قانون، اصول حقوق بشری، موازین شهروندی و حتی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ممنوع است. تجسس کردن یکی از مفاهیمی است که در حوزه های فقه (محتوای آیات و روایات و دیگر ادله) و حقوقی (قوانین اسلامی) کاربرد مهمی دارد، به طور کلی از مفاد حوزه های (منابع) مذکور استفاده می شود که اصل اولیه در تجسس، حرمت می باشد؛ اما حکم حرمت تجسس دارای حدود مرز خاصی بوده و بر تمام مصادیق آن نمی توان حکم حرمت را بار کرد، بلکه تجسس در مواردی از حکم مطلق حرمت مقید (استثناء) شده و به جواز آن دلالت می کند. از آنجایی که قانون گذار در قوانین مختلف از رویه یکسانی پیروی ننموده است ماهیت و مبانی حقوقی حریم مبهم باقی مانده است. ۲۰ ضمن تأکید بر این که عدم مشروعیت تجسس و ورود به حریم خصوصی شامل آن دسته از اقداماتی نیز خواهد بود که با هدف امر به معروف یا نهی از منکر صورت می گیرند، لذا به نظر می رسد با توجه به اطلاق آیات و روایات امر به معروف و نهی از منکر، وجوب فریضتین محدود به ترک واجبات یا ارتکاب محرمات به صورت علنی نبوده و در کلمات فقها نیز تفصیلی میان ترک یا ارتکاب مخفی و آشکار وجود ندارد. برخی با توجه به این که در قرآن کریم از طرفی «تجسس» منع شده و از سوی دیگر، حضرت یعقوب برای پیدا کردن یوسف، فرزندان را امر به «تحسس» کرده است، تجسس را مختص مواردی دانسته اند که با انگیزه عیب جوئی و آگاهی از لغزش هایی است که اشخاص راضی به آشکار شدن آن ها نیستند؛ در حالی که تحسس، تلاشی است

^۱ - جزایری، سید عباس و همکار (۱۴۰۰) موارد تضمین حریم خصوصی شهروندان در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۹۲، نشریه مطالعات حقوق، تابستان، دروه جدید، شماره ۱۸، ص ۳۳۹

^۲ - کریمی نیا، محمد مهدی و دیگران (۱۴۰۰) پاصصل عدم تجسس و استثنائات آن در فقه و حقوق ایران با نگاهی به روایات، دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، فروردین، سال چهارم، شماره ۳۵، ص ۱۰۴

برای آگاهی یافتن از چیزهای خوب و اعمال نیک مردم و یا به عبارت دیگر، تلاشی است برای کشف حقیقت با انگیزه درست؛ در صورتی که چنین برداشتی درست باشد، بار معنایی «تجسس» منفی و بار معنایی «تحسس» مثبت خواهد بود؛ هرچند بعید به نظر می‌رسد بتوان نهی وارد در آیه شریفه ۱۲ سوره حجرات را محدود و مقید به مواردی از تجسس دانست که جست و جوکننده هدف بدی را در ذهن دارد، قرآن کریم، نفس چنین اقدامی را ناپسند می‌داند؛ مقتضای اطلاق نهی در آیه این است که شامل هر گونه اقدام به تجسس؛ خواه با انگیزه خوب و خواه با انگیزه بد می‌شود و کنکاش در امور دیگران، حتی اگر با انگیزه خیر صورت گیرد، لذا، به لحاظ لغوی، مصداقی از تجسس خواهد بود.^۱ به نظر می‌رسد، با توجه به اطلاق آیات و روایات امر به معروف و نهی از منکر، وجوب فریضتین محدود به ترک واجبات یا ارتکاب محرمات به صورت علنی نبوده و در کلمات فقها نیز تفصیلی میان ترک یا ارتکاب مخفی و آشکار وجود ندارد. از این رو، به نظر می‌رسد قانون‌گذار در ماده ۳ قانون حمایت از آمران به معروف، میان حرمت تجسس و عمومیت امر به معروف خلط کرده است. در همین راستا، برخی از مولفه‌های حریم خصوصی از منظر امام (ره) و فقهای معاصر عبارتند از: حق برخورداری از آزادی برای شهروندان در عرصه‌های عقیده و اندیشه، منصب و شغل، اقلیت‌های مذهبی و دارایی‌های شخصی می‌باشد. در بین احکام شریعت اسلام دو سنخ مهم از دستورات موازی را میتوان یافت نمود. نوع اول دستوراتی که امت اسلامی را از تجسس و دخالت در امور یکدیگر و تلاش برای دریافت اطلاعات شخصی دیگران نهی کند؛ لذا با توجه به نظام حقوقی چنین تداعی میشود که دین اسلام در صدد ایجاد اصل حریم خصوصی و عدم جواز هتک و تجسس در آن برای حفظ حقوق عمومی و فردی افراد می‌باشد.^۲

^۱ - جوان آراسته، حسین (۱۴۰۰) تأملی در حریم خصوصی و محدود ساختن امر به معروف و نهی از منکر در رفتارهای علنی از منظر فقه و قانون، حکومت اسلامی، زمستان، شماره ۱۰۲، ص ۱۷۸

^۲ - سالاری، محمد علی (۱۴۰۰) تجسس در حریم خصوصی مردم با تأکید بر آرای فقهی امام خمینی و سایر فقهای معاصر، رهیافت‌های نوین در مطالعات اسلامی، زمستان، شماره ۹، ص ۷

• شمول امر به معروف و نهی از منکر نسبت به موارد غیر علنی

حفظ حریم اشخاص از وظایف هر حکومتی محسوب می شود. در جامعه اسلامی علاوه بر حکومت اسلامی این وظیفه بر عهده همه افراد جامعه و از مسئولیت های اجتماعی محسوب می شود در این نوشتار ضمن بررسی مواردی چون ممنوعیت تجسس و تحسس، ممنوعیت هتک ستر و اشاعه فحاش، ممنوعیت عیب جویی از دیگران، ممنوعیت بدگمانی به دیگران، ممنوعیت غیبت از دیگران، ممنوعیت هتک آبروی اشخاص، ممنوعیت سخن چینی، ممنوعیت استراق سمع و بصر و ممنوعیت ناسزاگویی و دشمنانم بررسی و نگاه فقهی و حقوقی اسلام را در این موارد که ارتباط مستقیم با حفظ حریم خصوصی اشخاص دارد تنویر می گردد.^۱

بند سوم: حریم خصوصی در اسناد بین المللی

۱- اعلامیه حقوق بشر؛

مطابق ماده ۱۲ اعلامیه «احدی در زندگی خصوصی، امور خانوادگی، اقامتگاه، یا مکاتبات خود نباید مورد مداخله های خودسرانه واقع شود و شرافت و اسم و رسمش نباید مورد حمله قرار گیرد. هر کس حق دارد که در مقابل اینگونه مداخلات و حملات مورد حمایت قانون قرار گیرد».

۲- میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی

بر اساس ماده ۱۷ «هیچکس نباید در زندگی خصوصی و خانواده و اقامتگاه یا مکاتبات مورد مداخله خودسرانه (بدون مجوز) یا خلاف قانون قرار گیرد و همچنین شرافت و حیثیت او نباید مورد تعرض غیر قانونی واقع شود و هر کسی حق دارد در مقابل اینگونه مداخلات یا تعرض ها از حمایت قانون برخوردار شود»؛ که دولت ایران نیز در اردیبهشت ماه سال ۱۳۵۴ به این میثاق پیوسته است و مواد آن در حکم قوانین داخلی و لازم الاتباع است.

^۱ - خواجه پیری، عباس (۱۳۹۶) قلمرو حریم خصوصی در اسلام، شهر قانون پاییز وزمستان، شماره ۲۰، ص ۱۹۳

۳- اعلامیه اسلامی حقوق بشر

برابر ماده ۱۸ اعلامیه اسلامی حقوق بشر هر انسانی حق دارد که نسبت به جان و دین و خانواده و ناموس و مال خویش در آسودگی زندگی کند و در امور زندگی خصوصی خود استقلال داشته باشد و جاسوسی یا نظارت بر او با مخدوش کردن حیثیت او جایز نیست و باید از او در مقابل هر گونه دخالت زور گویانه در این شئون حمایت شود مسکن هر فرد در حالی حرمت دارد و نباید بدون اجازه ساکنین آن یا بصورت غیر مشروع وارد آن شد و نباید آن را خراب یا مصادره کرد یا ساکنینش را آواره کرد.

۴ - کنوانسیون‌های بین‌المللی

در کنار منابع فوق که شناخته شده‌ترین مستندات حریم خصوصی در اسناد بین‌المللی هستند میتوان به برخی از کنوانسیون‌های بین‌المللی نیز اشاره نمود که به طور ضمنی به حمایت از حریم خصوصی پرداخته‌اند.

۱) کنوانسیون بین‌المللی منع مجازات کشتار دسته جمعی (ژنوساید) مصوب ۹ دسامبر ۱۹۴۸ مجمع عمومی سازمان ملل متحد که در تاریخ ۳۰ آذرماه سال ۱۳۳۴ به تصویب مجلس شورای ملی رسیده است.

۲) کنوانسیون تکمیلی لغو بردگی، تجارت برده و سازمان‌ها و اعمال مشابه بردگی، مصوب ۷ سپتامبر ۱۹۵۷ مجمع عمومی سازمان ملل متحد که در تاریخ ۳ اسفند ۱۳۳۷ به تصویب مجلس شورای ملی رسیده است.

۳) کنوانسیون بین‌المللی رفع تبعیض نژادی مصوب ۲۱ دسامبر ۱۹۶۵ مجمع عمومی سازمان ملل که در تاریخ ۳۰ تیرماه ۱۳۴۷ به تصویب مجلس شورای ملی رسیده است.

۴) کنوانسیون مربوط به وضعیت پناهندگان مصوب ۲۸ ژوئیه ۱۹۵۱ و پروتکل مربوط به وضعیت پناهندگان مصوب ۳۱ ژانویه ۱۹۶۷ که در تاریخ ۲۵ خرداد ۱۳۵۵ به تصویب مجلس شورای ملی رسیده است.

۵) کنوانسیون بین‌المللی لغو و مجازات جنایت آپارتاید مصوب ۳۰ نوامبر ۱۹۷۳ مجمع عمومی سازمان ملل که در تاریخ ۴ بهمن ماه ۱۳۶۳ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید.

حریم" عبارت از اموری است که انسان از آن دفاع کرده، در مقام حمایت از آن بر می‌خیزد. هم‌چنین حریم به معنای حرمت و آبروی مردم و... به کار رفته است." "حریم" از حرمت به معنای منع است به این دلیل تعرض دیگران به حق صاحب حریم، ممنوع است البته واژه حریم برای غیر از انسان و در ارتباط با اموال نیز به کار رفته است. واژه «خصوصی» به معنای ویژه و اختصاصی در زبان عربی استعمال شده است. با وجود پیشینه‌ی گسترده بحث از حریم خصوصی باید گفت واژه حریم خصوصی از قدمت زیادی برخوردار نیست؛ به عبارت دیگر نباید به دنبال تعریف این واژه در سنت فقهی - حقوقی گشت، اگر چه مفاهیم و مصادیق متعدد و هماهنگی در این خصوص وجود دارد. حقوق دانان نیز تعاریف متعددی از حریم خصوصی ارائه داده‌اند. برخی از این تعاریف عبارتند از:

حق بر تنها ماندن؛ - دسترسی محدود دیگران به انسان و توانایی ایجاد مانع در برابر دسترسی ناخواسته و ناخوانده به انسان؛ - محرمانگی و پنهان ساختن برخی امور از دیگران؛ - کنترل بر اطلاعات شخصی؛ - حمایت از شخصیت و کرامت؛ - حق بر عالم صمیمیت و کرامت انسان‌ها مورد تعرض قرار ندهند

بخش چهارم: چالش‌ها و راهکارهای تضمین حریم خصوصی

بند اول: چالش‌ها

مهمترین چالش نظام حقوقی کشور در موضوع حریم خصوصی نداشتن تعریفی از مفهوم حریم خصوصی است. هیچ قانون جامعی در هیچ یک از کشورهای دنیا درباره حریم خصوصی وجود ندارد. در نظام‌های لیبرالیستی نیز حاکمیت قانون یکی از ارزش‌های اساسی است که عمدتاً باید در قوانین اساسی گنجانده شود و موضوع حریم خصوصی نیز به همین دلیل در قوانین اساسی آنها هست. در قانون اساسی ما نیز اگرچه هرگونه تجسسی ممنوع است اما برخی از مقوله‌های مهم حریم خصوصی را پوشش حقوقی نمی‌دهد و با خلاءهایی مواجه هستیم. از سویی مهمترین چالش پیش روی نظام حقوقی در این موضوع نبود مفهومی از حریم خصوصی است. حریم خصوصی در رسانه‌ها، حریم جسمانی، حریم داده‌های شخصی، حریم ارتباطات و حریم خصوصی مدیران و مسئولان کشور از مصادیق نداشتن تعریفی درباره آنها است. با توجه به چالش‌های غرب در بحث حریم خصوصی، مبارزه با تروریسم عمده‌ترین این چالش‌ها است. این بحث در کنار آزادی بیان

در عرصه‌های سیاسی و اجتماعی و بهداشت و سلامت از دیگر چالش‌های حریم خصوصی در غرب است. دو اصطلاح برای حوزه حریم خصوصی در تعاریف خارجی وجود دارد که هر دو اصطلاح نیز در ادبیات فارسی در حوزه عمومی ترجمه شده و هیچ‌کدام معادل حریم خصوصی نیستند. زیرا حریم خصوصی حوزه‌ای از زندگی افراد است که نوعاً، یا عرفاً و یا شخصاً راضی نیستند که فرد دیگری به اطلاعات این حوزه دسترسی پیدا کند. ادعای حریم خصوصی اماکن، ادعای حریم خصوصی جسمانی، ادعای حریم داده‌های شخصی، ادعای حریم ارتباطات و ادعای حریم خصوصی اقتصادی از جمله ادعاهای داخل در حق حریم خصوصی است.

بند دوم: راهکارها

واقعیت این است که در فقدان تعریف قانونی حریم خصوصی این حریم چه از سوی سنت‌های موجود و چه از سوی تبعات مدرنیته پدید آمده، دچار خدشه است. آنچه عرف و سنت‌های حاکم بر جامعه در فکر آحاد مردم رسوب داده سبب شده است که فرد حتی در منزل که خصوصی‌ترین حریم تلقی می‌شود از مظان قضاوت دیگران و ارزش‌ها و هنجارهای شان در امان نباشد. وضعیتی که اگر نتیجه‌اش خودکنترلی نباشد حتماً احساس ناامنی روانی است. شبکه‌های اجتماعی موجود در فضای مجازی نیز به عنوان دنباله‌های ناگزیر مدرنیته از تهدیدهای جدی حریم خصوصی افراد هستند. علاوه بر این، به دلیل وجود نداشتن یک قانون مشخص برخورد سلیقه‌ای برخی نهادها با موضوع حریم خصوصی امری مسبوق به سابقه است. در چنین شرایطی پرداختن به حریم خصوصی را در لایحه‌ای که امید می‌رود با تصویب مجلس به قانون تبدیل شود باید امر مبارکی دانست. هرچند مهم‌تر از تصویب قانون، اجرای آن است. اما در صورت اجرا چنین قانونی می‌تواند اثرات بی‌نظیری در سیاست، فرهنگ و اقتصاد جامعه بگذارد. تعریف قانونی حریم خصوصی همچنین می‌تواند به مرور زمان احترام به حریم افراد جامعه را به یک رسم نهادینه و فرهنگ غالب تبدیل کند. مسلماً در چنان جامعه‌ای با تأمین امنیت و آرامش روانی افراد، فرصت برای افزایش بهره‌وری و رشد اقتصادی بیشتر فراهم می‌شود. اما این دستاوردها در شرایطی محقق می‌شود که در تعریف حریم خصوصی به دو جمله در یک لایحه اکتفا نشود. این تعریف باید چنان جامع و مانع باشد که حریم خصوصی را از گزند تفسیرهای سلیقه‌ای دور نگاه دارد. همچنین لازم است مفهوم حریم خصوصی و مختصات آن از سوی نهادهای متولی آموزش داده شود و در

نهایت مسلم است که برخورد قاطع با متخلفان و ناقضان حریم تعریف شده در هر سطح که باشند تأثیرگذارترین راهکار نهادینه شدن احترام به حریم خصوصی در جامعه‌ای است که افراد آن حتی به حریم خصوصی خود احترام نمی‌گذارند. حریم خصوصی از جمله موضوعاتی است که در چند سال اخیر از جهات مختلف مورد توجه قرار گرفته است و ابعاد مختلفی برای آن تبیین گردیده است. در طول کمتر از یک سال اخیر و پس از آنکه پیشنویس «لایحه جامع شفافیت» توسط مرکز بررسی‌های استراتژیک و معاونت حقوقی ریاست جمهوری تدوین شد و در مسیر تصویب قرار گرفت، مجدداً موضوع حریم خصوصی و بالاخص تعریف آن (با توجه به ابهامات موجود در خصوص این اصطلاح) مورد توجه قرار گرفت. البته لازم به ذکر است که این اولین بار نیست که تعریف حریم خصوصی در پیش‌نویس یک متن قانونی مورد توجه قرار می‌گیرد. سابق بر این در لایحه‌ای تحت عنوان لایحه «حمایت از حریم خصوصی» که در واپسین روزهای عمر دولت هشتم در ۷ فصل و ۸۳ ماده تقدیم مجلس وقت گردید نیز، حریم خصوصی و انواع آن تعریف شده بود که البته این لایحه توسط دولت وقت مسترد و در نهایت به تصویب نرسید. در بند ۱ ماده ۲ این لایحه در تعریف حریم خصوصی آمده بود: «قلمرویی از زندگی هر شخص است که آن شخص یا با اعلان قبلی در چارچوب قانون، انتظار دارد تا دیگران بدون رضایت وی به آن وارد نشوند یا بر آن نگاه یا نظارت نکنند و یا به اطلاعات راجع به آن دسترسی نداشته یا در آن قلمرو وی را مورد تعرض قرار ندهند. جسم، البسه و اشیای همراه افراد، اماکن خصوصی و منازل، محل‌های کار، اطلاعات شخصی و ارتباطات خصوصی با دیگران حریم خصوصی محسوب می‌شوند.» با این حال باید توجه داشت که «حریم خصوصی» یکی از مهم‌ترین حقوق فردی شهروندان است که در زمره حقوق بنیادین بشر قرار داشته و ارتباط بسیار نزدیکی با کرامت انسان‌ها دارد و به همین دلیل، اسناد متعدد بین‌المللی از جمله اعلامیه جهانی حقوق بشر، اعلامیه حقوق بشر اسلامی (قاهره) و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی بر حفاظت و حراست از آن تأکید ویژه دارند. در همین راستا، بسیاری از کشورهای دنیا برای آنکه حفظ حریم خصوصی افراد را دارای ضابطه نمایند، ضمن تعریفی دقیق از آن، قوانین و مقررات خاصی را برای حراست از حریم خصوصی شهروندان خویش وضع نموده‌اند که معمولاً قوانین سختگیرانه‌ای نیز به شمار می‌آیند. در کشور ما در هیچ یک از قوانین (به معنای خاص) موجود، تعریفی از حریم خصوصی

به چشم نمی‌خورد و به همین دلیل نیز مفهوم و معنای حریم خصوصی و گستره مرزهای آن مشخص نیست. با این حال قانون اساسی جمهوری اسلامی در اصول ۲۰، ۲۲ و ۲۵ به صورت تلویحی، حق بر حریم خصوصی را از طریق ایجاد مصونیت و اعمال ممنوعیت برای تعرض به حریم خصوصی شهروندان به رسمیت شناخته است. به علاوه در برخی از قوانین کیفری نیز از جمله قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت غیرمجاز می‌کنند، ماده ۶۴۰ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی و مواد ۱، ۲، ۱۶ و ۱۷ قانون مجازات جرایم رایانه‌ای و برخی دیگر از قوانین، حیثیت و حریم خصوصی شهروندان را چه در فضای واقعی و چه در فضای مجازی به شکل ناقص مورد حمایت قانونی قرار داده است. در حال حاضر تنها مصوبه موجود در خصوص تعریف «حریم خصوصی»، بند «پ» ماده یک آیین‌نامه اجرایی قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات است که در سال ۱۳۹۳ به تصویب هیأت وزیران رسیده است. به موجب این مصوبه: «حریم خصوصی قلمرویی از زندگی شخصی فرد است که انتظار دارد دیگران بدون رضایت یا اعلام قبلی وی یا به حکم قانون یا مراجع قضایی آن را نقض نکنند؛ از قبیل حریم جسمانی، وارد شدن، نظاره کردن، شنود و دسترسی اطلاعات فرد از طریق رایانه، تلفن همراه، نامه، منزل مسکونی، خودرو و آن قسمت از مکان‌های اجاره شده خصوصی نظیر هتل و کشتی، همچنین آنچه که حسب قانون فعالیت حرفه‌ای خصوصی هر شخص حقیقی و حقوقی محسوب می‌شود؛ از قبیل اسناد تجاری و اختراعات و اکتشافات.» که این تعریف در بند ۵ ماده ۲ لایحه جامع شفافیت، مختصر شده و حریم خصوصی به قلمرویی از زندگی هر شخص که برابر عرف یا قانون، مصون از دسترسی دیگران است اطلاق شده است. تردیدی وجود ندارد که از نظر منطقی، تعریف حریم خصوصی باید به ترتیبی باشد که جامع اعضا و مانع اغیار باشد. هرگونه ابهام یا اجمالی در تعریف این اصطلاح، زمینه را برای سوءاستفاده و دورزدن مفهوم قانونی حریم خصوصی فراهم کرده و حمایت از آن را با چالش مواجه می‌نماید از سوی دیگر، با توجه به اشکالاتی که به هر یک از تعری‌فهای مذکور وارد بود، لازم است تعریفی از حریم خصوصی ارائه شود که خالی از این اشکالات باشد. در تعریف حریم خصوصی می‌توان چنین گفت:

حریم خصوصی، آن بخش از زندگی هر انسان است که در آن از آزادی در برابر بازخواست و کیفر حقوقی، برخوردار می‌باشد و هرگونه تصمیم‌گیری درباره آن و نیز اطلاع، ورود و نظارت

بر آن منحصرأ در اختیار اوست و مداخله دیگران در آن یا دسترسی به آن بدون اذن او مجاز نیست. همچنین در تعریفی جامع، حریم خصوصی قلمرو زندگی هر فرد دانسته شده است که نوعاً یا عرفاً و یا با اعلان قبلی، انتظار دارد دیگران بدون رضایت وی به اطلاعات راجع به آن قلمرو دسترسی نداشته باشند یا به آن قلمرو وارد نشوند یا به آن قلمرو نگاه یا نظارت نکنند یا به هر صورت دیگری وی را در آن قلمرو مورد تعرض قرار ندهند. آیین‌نامه اجرایی قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، حریم خصوصی را قلمروی از زندگی شخصی فرد معرفی کرده است «که انتظار دارد دیگران بدون رضایت یا اعلام قبلی وی یا به حکم قانون یا مراجع قضایی آن را نقض نکنند؛ از قبیل حریم جسمانی، وارد شدن، نظاره کردن، شنود و دسترسی اطلاعات شخصی فرد از طریق رایانه، تلفن همراه، نامه، منزل مسکونی، خودرو و آن قسمت از مکان‌های اجاره شده خصوصی نظیر هتل و کشتی هم‌چنین آن‌چه حسب قانون، فعالیت حرفه‌ای خصوصی هر شخص حقیقی و حقوقی محسوب می‌شود؛ از قبیل اسناد تجاری و اختراعات و اکتشافات. حریم خصوصی آن چیزی است که انسان می‌خواهد مخفی و غیرقابل دسترسی دیگران بماند و تصمیم‌گیری درباره آن مستقلاً به عهده خودش باشد. حریم خصوصی چیزی است که اطلاع و ابراز آن یا سامان و تصمیم آن منحصرأ در اختیار شخص باشد و شخص در آن صاحب اختیار تامه باشد. از امور حوزه خصوصی نمی‌توان پرسید، به دیگران ربطی ندارد، تجسس و تفتیش در آن ممنوع است، اگر به طریقی کسی از آن مطلع شد افشای آن نیز مجاز نیست. تدبیر امور این حوزه در سلطه شخص است، اوست که حق تعیین سرنوشت خود را دارد و احدی بر مقررات او ولایت ندارد. در واقع حریم خصوصی، حوزه زندگی هر فرد است که او یا با اعلان قبلی در چارچوب قانون انتظار دارد که دیگران بدون رضایت او به آن قلمرو وارد نشوند، یا نگاه و نظارت نکنند و به اطلاعات درباره آن دسترس نداشته باشند و به آن تعرض نکنند. در این معنی جسم، البسه، اشیاء، تلفن همراه، اماکن خصوصی و منازل، محل‌های کار، اطلاعات شخصی و ارتباطات خصوصی با دیگران جزء این قلمروهاست. حریم خصوصی یک حق انسانی است که نتیجه‌ی رعایت و حفظ آن احساس امنیت و آرامش افراد یک جامعه است. حریم شخصی یا خصوصی به افراد این امکان را می‌دهد تا برای محافظت از خود در برابر مداخلات غیر مجاز در زندگی‌شان مرزهایی ایجاد کنند. به زبان ساده‌تر حریم خصوصی همان اطلاعات و زندگی

شخصی افراد است. چرا که هر شخص دارای اطلاعات با ارزشی است که فاش شدن یا دسترسی غیر مجاز به آن اطلاعات ممکن است به نوعی باعث رنجش و صدمه به او شود. در یک جامعه افراد از طریق حریم خصوصی می‌توانند حد و مرز ارتباطات خود را با دنیای بیرون تعیین کرده و از کنترل اطلاعات خود توسط دیگران (دولت، سازمان و شرکت‌ها و اشخاص حقیقی) جلوگیری کنند.

قابل ذکر است حریم خصوصی مربوط فرد خاصی نیست و شامل تمامی افراد، گروه‌ها و سازمان‌ها و... می‌شود. همچنین حریم خصوصی دارای وسعت اطلاعاتی خاصی نیست و بر اساس فرهنگ و اشخاص مختلف متفاوت است؛ به عنوان مثال حتی شکلاتی که فرزند کوچکتان در گوشه‌ای از اتاقش پنهان کرده می‌تواند مصداق بارزی از حریم خصوصی باشد و برداشتن یا حتی جابجایی آن نقض حریم شخصی است و سبب رنجش او می‌شود. اگر چه جامعه هنوز به نقطه قابل قبولی از حفظ حریم شخصی افراد نرسیده است اما به این حق به عنوان یک اصل مهم در قوانین منطقه‌ای و بین‌المللی پرداخته شده است و قوانین متعددی در این زمینه تصویب شده‌اند. در حال حاضر بیش از ۱۳۰ کشور از قوانین مرتبط با حفظ حریم خصوصی حمایت می‌کنند.

نتیجه‌گیری

از آنچه بیان شد میتوان نتیجه گرفت که حریم خصوصی افراد، همواره مورد اهتمام مکاتب الهی بوده است. پیامبران الهی و پیشوایان دینی بر لزوم احترام به حریم خصوصی افراد تأکید فراوان داشته و پیروان خویش را به رعایت آن ملزم ساخته‌اند. اما در سالهای اخیر، مقابل این اندیشه ناب الهی، دولت‌های غربی که در شعار و با تبلیغات گسترده، خود را پرچمدار دفاع از حریم خصوصی شهروندان معرفی می‌نمایند، به بهانه حفظ منافع ملی، وارد حریم خصوصی شهروندان شده و با بهره‌گیری از تکنولوژی‌های پیشرفته، به تجسس از زندگی شخصی شهروندان و حریم خصوصی آنان می‌پردازند. این امر، همواره مورد انتقاد اندیشمندان و شهروندان قرار گرفته و اعتراضات شدیدی را به دنبال داشته است. بنابراین، نگرش اسلام به موضوع حریم خصوصی افراد و شهروندان با نگرش دول‌تهای غربی کاملاً متفاوت بوده و اسلام همواره انسان را مورد تکریم قرار داده و تجسس در حریم خصوصی آنان را ممنوع نموده است. قلمرو حریم خصوصی در

اندیشه اسلامی در مقایسه با دایره حریم خصوصی در حقوق عرفی از بسط و گستردگی بیشتری برخوردار است. ورود به حریم خصوصی افراد در فقه امامیه به حکم اولی، حرام و عمل به این حکم برای حفظ نظام اجتماعی بر آحاد مردم، واجب و لازم است و دولتمردان وظیفه سنکین تری نسبت به دیگران در حفظ حرمت و حریم دیگران دارند. حال اگر ضرورت یا مصلحت حفظ نظام در مواردی اقتضاد کند که همین حکم نقض گردد، با تغییر عنوان، ورود به حریم خصوصی افراد به حکم ثانوی جایز و در برخی فروض واجب است. ورود نهادهای اطلاعاتی نیز به حریم خصوصی افراد باید با علم اجمالی به افراد مورد نظر باشد. به بیان دیگر برای کسب اخبار و تهیه اطلاعات تنها حریم خصوصی همان افرادی که اجمالاً علم به ارتکاب خلاف آنان داریم، نقض گردد.

پیشنهادهای

امنیت حریم خصوصی یکی از شاخص‌های پایدار کرامت‌پشیریت است که پایه اصلی حیات جامعه به شمار می‌رود. یکی از چالش‌های جدی فراروی دولت‌ها امنیت حریم خصوصی افراد است؛ به نحوی که دولت‌ها تمام توان خود را برای حفظ آن به کار گرفته‌اند. یکی از محورهای اساسی امنیت حریم خصوصی «صل حاکمیت قانون» است که موجودیت آن را پایبندی به اوامر قانون تضمین می‌کند. دولت‌ها با واگذاری این وظیفه به حقوق کیفری، خواستار تحقق امنیت حریم خصوصی افراد شده‌اند تا مبادا حرمت آن از سوی مقامات و ضابطین قضایی با افراد عادی شکسته شود از طرف دیگر قوه مقننه این کارکرد را در پرتو قوانین قوار داده است تا از خودمختاری و سلطه طلبی احتمالی افراد کاسته شود و مجازات، محور اصلی سیاست کیفری امنیت‌مدار باشد. از این رو. افراد در پرتو قانون مجاز به فالت می‌شوند؛ درحالی که خلوت آنها از هر شکل که باشد محفوظ است و کسی نمی‌تواند متعرض آنان گردد.

منابع و مآخذ

الف) منابع فارسی

۱. امیدی، سجادو دیگران (۱۴۰۰) تجسس از منظر فقه حکومتی با رویکرد امنیتی، حنظامی، مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی، بهار، شماره ۴۳.
۲. انصاری، باقر (۱۳۸۶) حقوق حریم خصوصی، تهران، سمت.
۳. انصاری، باقرو نبی زاده، انسیه (۱۴۰۰) رفع تعارض حریم خصوصی و آزادی بیان در تولید و محتوای رسانه‌های جمعی، مطالعات حقوق شهروندی، تیر، شماره ۲۱.
۴. جزایری، سید عباس و همکار (۱۴۰۰) موارد تضمین حریم خصوصی شهروندان در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۹۲، نشریه مطالعات حقوق، تابستان، دروه جدید، شماره ۱۸.
۵. جوان آراسته، حسین (۱۴۰۰) تأملی در حریم خصوصی و محدود ساختن امر به معروف و نهی از منکر در رفتارهای علنی از منظر فقه و قانون، حکومت اسلامی، زمستان، .
۶. جوان آراسته، حسین (۱۴۰۰) تأملی در حریم خصوصی و محدود ساختن امر به معروف و نهی از منکر در رسانه‌های علنی از منظر فقه و قانون، فقه و اصول، نشریه حکومت اسلامی، زمستان، شماره ۱۰۲.
۷. خاکی، مینو (۱۳۹۷)، حریم خصوصی از منظر فقه، فصلنامه مطالعات علوم اجتماعی، دوره ۴، شماره ۲، ص ۷۰.
۸. خاکی، مینو (۱۳۹۷) حریم خصوصی از منظر فقه، مطالعات علوم اجتماعی، تابستان، دوره چهارم، شماره ۲.
۹. خرازی، سید محسن (۱۳۸۰) کاوشی در حکم فقهی تجسس، مجله فقه اهل بیت، شماره.
۱۰. خواجه پیری، عباس (۱۳۹۶) قلمرو حریم خصوصی در اسلام، شهر قانون پاییز و زمستان، شماره ۲۰.
۱۱. درگاهی، مهدی (۱۳۹۳) حدود اختیارات دستگاه‌های اطلاعاتی در ورود به حریم خصوصی افراد از منظر فقه امامیه، فقه و اصول، نشریه فقه، زمستان، سال بیست و یکم، شماره ۴.

۱۲. رکن آبادی، مرتضی (۱۳۹۶)، صیانت از حریم عمومی، خبرگزاری صدا و سیما.

۱۳. سالاری، محمد علی (۱۴۰۰) تجسس در حریم خصوصی مردم با تاکید بر آرای فقهی امام خمینی و سایر فقهای معاصر، رهیافت های نوین در مطالعات اسلامی، زمستان، شماره ۹.

۱۴. شجاعی کاریزکی، مرضیه (۱۳۹۹) جایگاه حریم خصوصی افراد در حقوق مدنی و قوانین موضوعه ایران، نشریه دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، بهمن، سال سوم، شماره ۳۳.

۱۵. عمید، حمید (۱۳۸۰) فرهنگ عمید، جلد اول، ذیل واژه حریم.

۱۶. فراهیدی، خلیل بن احمد (۱۴۰۹)، فقه سیاسی، تهران، انتشارات امیرکبیر.

۱۷. کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۵) فلسفه حقوق، جلد اول، تهران، سهامی انتشار.

۱۸. کریمی نیا، محمد مهدی و دیگران (۱۴۰۰) پاصل عدم تجسس و استثنائات آن در فقه و حقوق ایران با نگاهی به روایات، دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، فروردین، سال چهارم، شماره ۳۵.

۱۹. کریمی نیا، محمد مهدی و دیگران (۱۴۰۰) واکاوی ارتباط حریم خصوصی اشخاص با امر به معروف و نهی از منکر، فصلنامه مطالعات و تحقیقات در علوم رفتاری، سال سوم، شماره ۸، پاییز.

۲۰. کریمی نیا، محمد مهدی و دیگران (۱۴۰۰) واکاوی ارتباط حریم خصوصی اشخاص با امر به معروف و نهی از منکر، مطالعات و تحقیقات در علوم رفتاری، پاییز، شماره ۸.

۲۱. محمد حسینی، عباس (۱۴۰۰) اهمیت تفتیش و بازرسی در دادرسی های کیفری با تاکید بر احترام به حریم خصوصی اشخاص در اسناد بین المللی و حقوق داخلی ایران، نشریه مطالعه حقوق شهروندی، خرداد، شماره ۲۰.

(ب) منابع عربی

۱. خویی، سید ابوالقاسم (۱۴۲۰)، اجودالتقریرات، تقریرات محقق نایینی، جلد چهارم، انتشارات مصطفوی، قم.

۲. صدوق، محمد بین علی بین بابویه (۱۴۰۳)، کتاب من لایحضره الفقیه، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، قم.

۳. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷)، الکافی، جلد دوم، دار الکتب الاسلامیه، تهران، چاپ چهارم.
۴. محقق اردبیلی، احمد بن محمد، بی تا، زبده البیان فی احکام القرآن، مکتبه الجعفریه لاحیا الآثار الجعفریه، تهران.
۵. مشکینی، علی (۱۴۱۳)، اصطلاحات الاصول، انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین، قم.
۶. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴) تفسیر نمونه، دارالکتب الاسلامیه، تهران.